

DEPOZITUL DE BRĂȚĂRI DE BRONZ DE LA VADUL-IZEI

DE

FR. NISTOR* și A. VULPE

În vara anului 1968, un grup de muncitori, ce săpau la o carieră de piatră pe coasta dealului Brînduș pe teritoriul satului Vadul-Izei (astăzi inclus în orașul Sighetul Marmației, jud. Maramureș) au descoperit un depozit constînd din 12 brățări de bronz. Depozitul se afla la o adîncime de circa 0,50 m, printre pietre de andezit. Zona descoperirii este cunoscută local sub numele de „La Căitar” și face parte din grupul dealurilor înalte din stînga Izei, constituite din rocă vulcanică. Locul, proprietatea C.A.P. Vadul—Izei, este situat la circa 5-6 km SV de sat, fiind astăzi acoperit de tufe (fig. 1).

Brățările au fost împărțite de descoperitori între ei, îndată după găsirea lor. Este meritul prof. Fr. Nistor, din Sighetul Marmației, de a fi dat de urma acestei descoperiri în primăvara anului 1968, și de a fi recuperat piesele, care vor intra în patrimoniul Muzeului municipal Sighetul Marmației. Descoperirea fiind făcută în mod întîmplător, nu s-au putut culege observații în ceea ce privește poziția brățărilor în pămînt, precum și a depozitului, în raport cu solul înconjurător.

Din datele culese de Fr. Nistor de la muncitori rezultă că numărul pieselor a fost de 12 bucăți și nu mai mult.

Toate cele 12 bucăți aparțin variantei executată din bară masivă, cu secțiune circulară, îngroșată la mijloc și ușor subțiată la capete. Aceste capete sînt deschise, dar nu depărtate. Decorul este rectiliniar. Toate exemplarele sînt îngrijit lucrate. Nu am putut observa urme lăsate de cusăturile de turnare. Piesele prezintă o patină de culoare verde închis. Excepție fac exemplarele Nr. 5 și 12 a căror patină este de culoare puțin mai deschisă.

Nr. 1 — 6; piese decorate cu incizii adînci transversale, asemănătoare coastelor în relief (fig. 2/1—6; 4/1—6). La capete, este rezervată o zonă nedecorată. Doar piesa Nr. 4 prezintă incizii pînă la capete. Unul dintre capetele piesei Nr. 6 a fost rupt de către descoperitori.

* Directorul Muzeului municipal din orașul Sighetul Marmației.

Fig. 1. — Locul de descoperire (încercuit cu culoare albă în fotografie) a depozitului de la Vadul-Izei.

Nr. 7—9; decorul este realizat tot prin incizii transversale, întreprinse din loc în loc, cu zone cu hașuri, dispuse în benzi oblice, alternativ (fig. 2/7—9; 4/7—9).

Nr. 10; decorul este realizat prin incizii adânci, dispuse pe părți rectangulare, hașurate în formă de grătar (fig. 3/10; 4/10).

Nr. 11 este realizat prin incizii adânci, la fel ca la celelalte brățări (fig. 3/11; 4/11).

Nr. 12; decorul este executat prin incizii fine. Brățara este închisă, capetele nefiind tăiate, și se observă o serie de impurități de turnare, care dau aspectul de nefinisare, tăierea fiind făcută după turnare. Tot piesa *Nr. 12* prezintă o patină puțin deosebită. Decorul este șters în câteva locuri (fig. 3/12; 4/12).

Diametrele și greutatele celor 12 brățări sînt după cum urmează (s-a măsurat diametrul maxim):

Nr.	Diametru	Greutate
1	7,9 cm	99,8 g
2	7,9 cm	107,5 g
3	7,7 cm	81,9 g
4	7,7 cm	76,5 g
5	7,8 cm	64,7 g
6	7,9 cm	59,8 g (ruptă)

Nr.	Diametru	Greutate
7	7,7 cm	60,5 g
8	7,9 cm	63,7 g
9	7,7 cm	54,5 g
10	7,5 cm	79,5 g
11	7,6 cm	75,8 g
12	8,2 cm	96,3 g

După cum rezultă din descriere, brățările aparținând depozitului de la Vadul-Izei fac parte din aceeași familie din punct de vedere al formei și pot fi împărțite în patru tipuri, dacă vom ține seama de decor. Astfel, primul tip este reprezentat prin exemplarele Nr. 1-6; al doilea de Nr. 7-9; al treilea, doar de Nr. 10; al patrulea de Nr. 11-12. De fapt, nu trebuie trecut cu vederea, că între ultimele două brățări există unele deosebiri formale și ca tehnică de execuție a decorului (incizie fină la Nr. 12) și chiar în ceea ce privește decorul însuși.

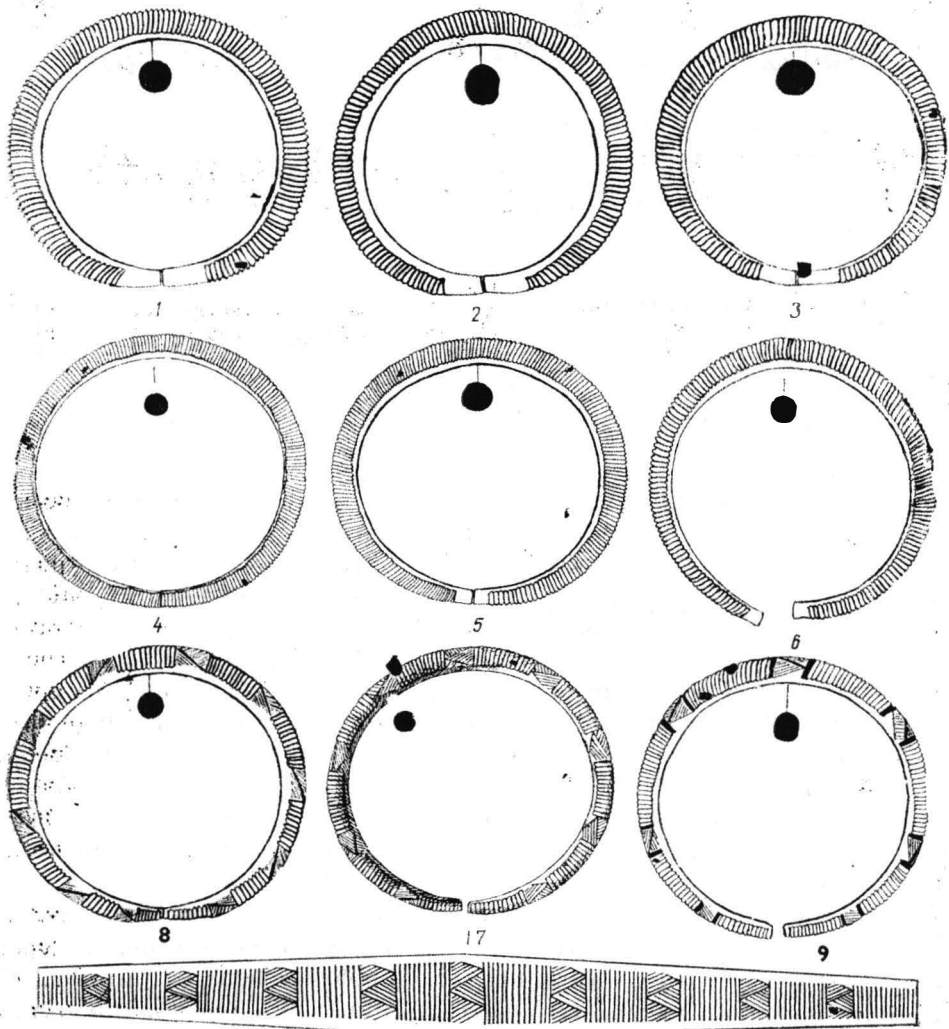

Fig. 2. — Depozitul de brățări de la Vadul-Izei; piesele 1-9.

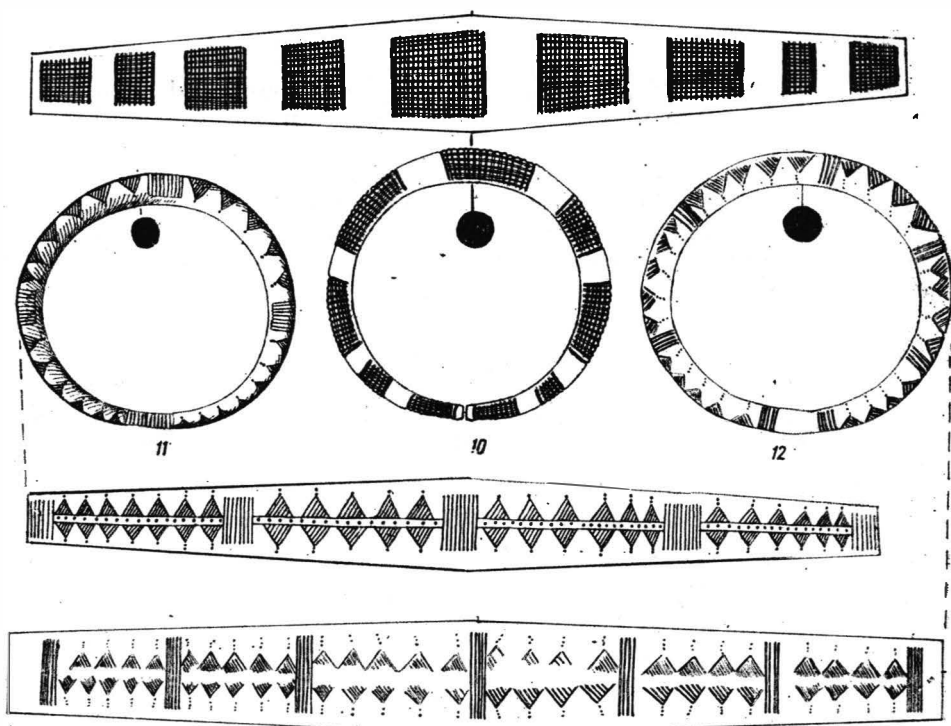

Fig. 3. — Depozitul de brățări de la Vadul-Izei : piesele 10–12.

Încadrarea cronologică a brățărilor o vom face urmărind aceste patru tipuri. Trebuie de la început menționat, că, pînă în prezent nu a apărut un studiu mai amănunțit referitor la tipurile de brățări din epoca marilor depozite din SE Europei. Un asemenea studiu este prevăzut să apară într-un viitor nu prea îndepărtat, în cadrul colecției *Prähistorische Bronzefunde (PBF)* sub îngrijirea lui H. Müller-Karpe. Cu acest prilej, va fi desigur pusă în evidență importanța brățărilor pentru datarea depozitelor. Afirmația făcută de multe ori astăzi, că această categorie de obiecte ar avea o importanță secundară, datorită caracterului ei atipic, va trebui revizuită. Particularitățile de decor, cît și cele formale sînt, după părerea noastră, capabile să ducă, atît la definirea unor grupe foarte restrînse, reprezentînd producția diferitelor ateliere locale, cît și la preciziuni de ordin cronologic.

Importanța depozitului de la Vadul-Izei constă în asocierea a patru tipuri de decor, pe aceeași formă de brățară. Este deci limpede, că avem de a face cu o producție locală, unitară cronologic. Doar brățara Nr. 12 ar putea reprezenta o piesă străină, care a fost însă imitată, sub forma piesei Nr. 11, prin tehnica inciziei adînci, comună tuturor celorlalte exemple.

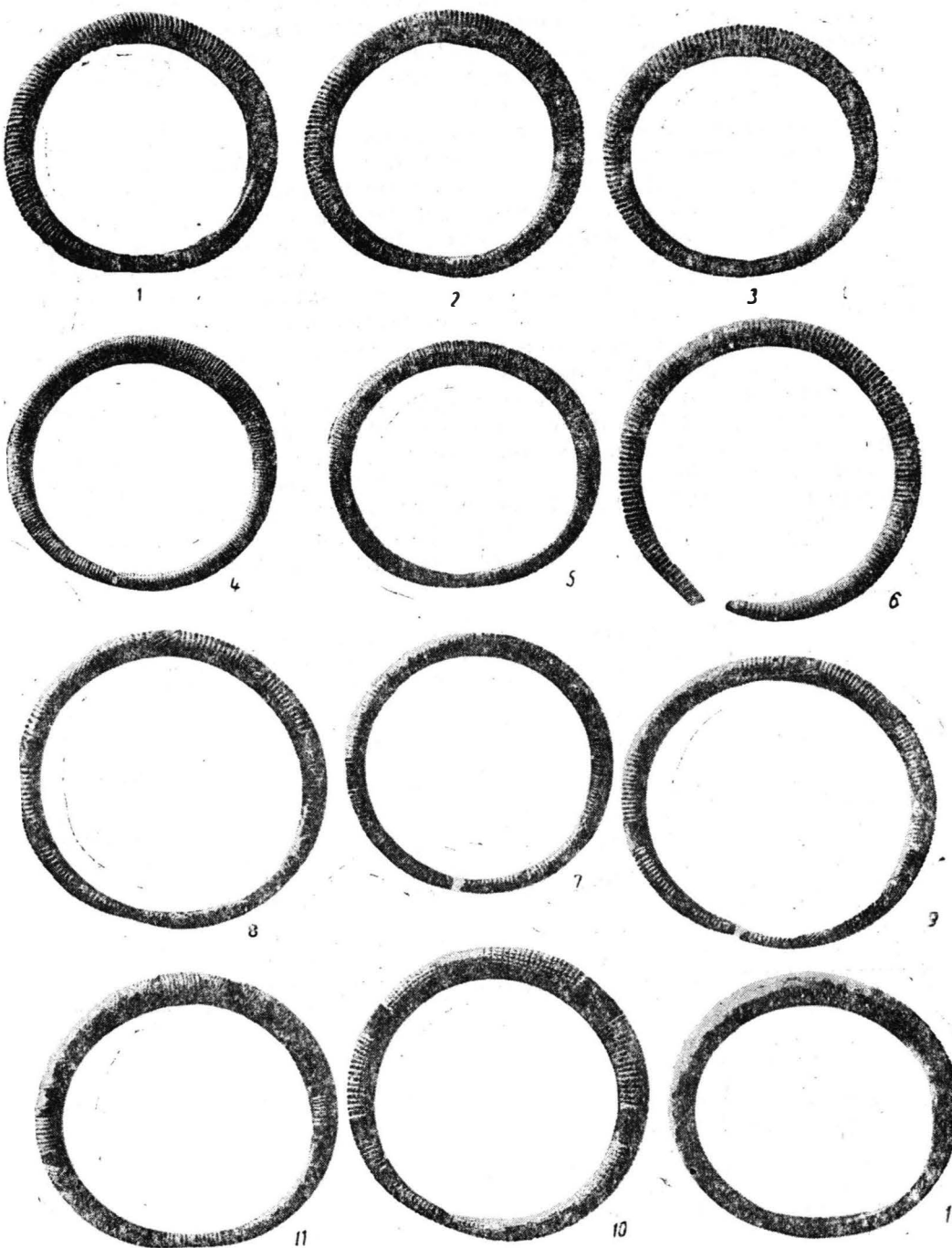

Fig. 4. — Depozitul de brățări de la Vadul-Izei.

Tipul Nr. 1, din depozitul nostru, este caracteristic orizontului de depozite, numit Uriu-Dragomirești (respectiv Domănești)¹. Este bine reprezentat în depozitele de la Uriu (jud. Bistrița-Năsăud)² și Dragomirești (jud. Maramureș)³, precum și în multe alte depozite și descoperiri izolate, din NV României și NE Ungariei⁴.

O examinare atentă a brățărilor de același tip, din depozitele mai tîrzii de la Moigrad (jud. Sălaj)⁵, Sajólad (Ungaria)⁶, Sălard⁷ (jud. Bihor) sau Szentes-Nagyhegy (Ungaria)⁸, arată unele deosebiri formale, cum ar fi ușoara încrucișare a capetelor, subțierea mai accentuată a capetelor și în general, un aspect mai puțin masiv. Dimpotrivă, piesele reprezentate de tipul *Nr. 1*, de la Vadul-Izei, prin aspectul lor masiv, al inciziei adînci, al spațiului nedecorat rezervat la capete, prin terminațiile tronconice ale capetelor (niciodată încrucișate), caracterizează etapa veche a acestui tip⁹.

Tipul Nr. 2, de la Vadul-Izei, este reprezentat, prin mai multe variante, pe o zonă ceva mai răspîdită decît a tipului *Nr. 1*. Variantele acestui tip se definesc prin raportul de suprafață ocupat de cele două elemente ale decorului (hașurile transversale și cele oblice alternativ), cît și prin poziția hașurilor oblice. Cele trei piese de la Vadul-Izei provin probabil din aceeași formă de turnat și au fost decorate de aceeași mină de meșter. Exemplare cu totul asemănătoare nu cunoaștem. În schimb, varianta reprezentată de brățările de la Birsana (jud. Maramureș)¹⁰, Trăznea (jud. Sălaj)¹¹ sau Veliki Lučki (Ucraina Subcarpatică)¹², este destul de răspîn-

¹ Pentru justificarea denumirii de „Uriu-Dragomirești”, propusă de M. Petrescu-Dîmbovița, în loc de „Uriu-Domănești”, vezi Fr. Nistor și A. Vulpe, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 189, nota 5.

² M. Roska, *Erdély régészeti Repertoriuma (Repertorium)*, 1942, p. 86, nr. 29, fig. 106 și 107.

³ *Ibidem*, p. 69, nr. 64 și fig. 71 la p. 70.

⁴ Nu pretendem să dăm lista completă. Cităm doar exemple reprezentative: Surány, Slovacia (F. Holste, *Hortfunde Südosteuropas*, 1951, pl. 39/26; asociat cu variante ale tipului 2: pl. 39/28 și tipul 4: pl. 39/32). — Hășmaș, jud. Sălaj (M. Roska, *Repertorium*, 1942, p. 18, nr. 52, fig. 7/2). — Leleiu, jud. Satu Mare (*ibidem*, p. 146, nr. 16, fig. 170). — Aluniș, jud. Sălaj (*ibidem*, p. 254, nr. 25, fig. 314/11, 15, 18, 21). — Szabolcsbáka, Ungaria de NE (T. Kemencsei, în *A Nyitregyházi Jósza András Múz. Evkönyve*, VI, 1965, pl. 33/4; asociat cu o variantă a tipului 2: pl. 33/1). — Maramureș (J. Hampel, *Bronzkor*, I, pl. 51/4). — Rebrîșoara II, jud. Bistrița-Năsăud (M. Rusu, în *ARII MOLD*, 2-3, 1964, p. 241, fig. 2/1-4). Brățări de tipul 1 au apărut și în depozitele încă inedite de la Batarci, jud. Satu Mare; Tg. Lăpuș, jud. Maramureș și Găloșpetreu, jud. Bihor.

B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, 1968, p. 212, distinge două variante de brățări considerate de noi sub tipul 1: cu incizii fine transversale (*quergerillte*) — și cu incizii adînci (coaste) transversale (*quergerippte Armringe*). Rămîne de văzut în ce măsură această distincție are realmente o semnificație tipologică și în ce măsură inciziile mai fine nu indică o etapă mai evoluată.

⁵ I. Nestor, în *PZ*, 26, 1935, p. 39 și urm. fig. 5-6.

⁶ J. Hampel, *Bronzkor*, I, pl. 107/14-20; sînt nedecorate.

⁷ *Ibidem*, III, pl. 204/25-28; cf. și I. Ordentlich, în *ARII MOLD*, 2-3, 1964, p. 482, fig. 4, exemplarele sînt nedecorate.

⁸ *Folia Arch.*, 1/2, 1939, p. 63, pl. 4/12-20.

⁹ W. A. v. Brunn (*Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*, 1968, p. 33) consideră contrar părerii noastre că între brățările din depozitele citate mai sus, la notele 5-8 și cele din depozitele de la Uriu și Dragomirești nu sînt deosebiri tipice.

¹⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, în *AISC*, V, 1944-1948, p. 264 și urm. (în special p. 275) și fig. 2 și 3.

¹¹ M. Roská, *Repertorium*..., p. 215, nr. 78, și fig. 261/2 la p. 219.

¹² K. Bernjakovič, în *Slovarch*, 8/2, 1960, p. 325 și urm. pl. X/14.

dită¹³. Din acest punct de vedere este important depozitul de la Birsana unde predomină acest tip. Cum depozitul de la Birsana, prin forma celturilor, indică o fază mai nouă, (a fost încadrat în orizontul Turia-Jupalnic)¹⁴, brățările de acolo reprezintă o etapă ce caracterizează acest orizont mai nou. La Birsana capetele brățărilor sînt mai subțiri și mai rotunjite. Decorul mai fin incis. Este deci plauzibil să considerăm piesele de tip Nr. 2 de la Vadul-Izei ca fiind premergătoare celor de la Birsana. Se poate de asemenea exprima părerea că tipul Nr. 2 cunoaște spre deosebire de tipul Nr. 1 o înflorire mai ales începînd din orizontul de depozite Cincu-Suseni. Acest lucru l-ar confirma și numeroasele variante ce apar cu precădere în depozitele de acest fel.

Tipul Nr. 3 este mai rar reprezentat ca atare. Asociația tipului Nr. 1 cu Nr. 3 o găsim în depozitul de la Dragomirești¹⁵. Presupunem că brățările decorate cu zone hașurate transversal, alternînd cu zone neornamentate reprezintă o evoluție mai tîrzie, a acestui tip (vezi depozitul de la Birsana).

Pentru tipul Nr. 4 nu cunoaștem nici o analogie. Motivul triunghiurilor hașurate este însă relativ frecvent încă din bronzul mijlociu și durează foarte mult. O brățară din depozitul de la Șpálnaca (jud. Alba) — deosebită ca formă de brățările noastre — prezintă un decor ce amintește de tipul Nr. 4¹⁶.

Din cele expuse pînă în momentul de față, rezultă că, depozitul de la Vadul-Izei se încadrează în tipul de depozite Uriu-Dragomirești, iar brățările de aici sînt tipuri reprezentative pentru acest orizont. Faptul că cele mai importante și apropiate analogii se găsesc mai ales în depresiunea Maramureșului pledează pentru ideea unui centru de producție local al brățărilor din zona Vadul-Izei, chiar dacă tipurile respective cunosc o răspîndire mult mai largă.

O ultimă problemă, care merită a fi luată în considerare, este cea a interpretării funcționale, atît a brățărilor în sine, cît și a motivelor de îngropare a depozitului. De curînd cercetătoarea maghiară A. Mozsolics a reluat o idee mai veche a lui L. Márton, referitor la funcția monetară a brățărilor din depozitele bronzului tîrziu și anume a raportării greutății lor, la sistemul decimal sau sexagesimal egiptean¹⁷. După A. Mozsolics fiecare trib își avea desigur o unitate proprie de măsură, iar valoarea de

¹³ Cităm unele exemple: Badaraszsziget, Ungaria de NE (F. Holste, *Hortfunde...*, pl. 41/12). — Kemecse, Ungaria de NE (T. Kemencsei, *op. cit.*, pl. 31/7). — Nagyhalász, Ungaria de NE (*ibidem*, pl. 73/5, 6). — Suskovo, Ucraina transcarpatică (K. Bernjakovič, *op. cit.*, pl. X/3). — Veliki Lučki (*ibidem*, pl. X/1).

O variantă a tipului 2 este reprezentată în asociație cu tipul 1, în depozitul de la Uriu (M. Roska, *Repertorium*, 1942, p. 86, nr. 29, fig. 107/16—19). Această variantă este destul de frecventă și mai apare în asociație cu tipul 1 în depozitul Surány (vezi mai sus nota 4). Se întîlnește și în aria depozitelor de tip Rimavská Sobota (de pildă la Abaujkér, Ungaria de N) (F. Holste, *Hortfunde...*, pl. 39/6).

¹⁴ Așa la M. Rusu, *Dacia*, NS, VII, 1963, p. 208. W.A.v. Brunn, *op. cit.*, p. 292, îl situează în orizontul aproximativ echivalent Jaszkarajenő-Uzsavölgy.

¹⁵ Vezi mai sus nota 3.

¹⁶ J. Hampel, *Bronzkor*, I, pl. 149/1.

¹⁷ *ActaArchBudapesta*, 15 (1963), p. 68 și urm.

schimb a brățărilor ar fi fost exprimată mai ales prin ornamentare. Această valoare pare a fi cuprinsă mai ales între 52 și 62 g, greutatea majorității brățărilor din depozite.

Examinînd tabelul greutăților brățărilor de la Vadul-Izei și raportîndu-le la tipologia decorului, care a fost analizată mai sus, constatăm că în cadrul tipului nr. 2 greutatea prezintă valori foarte apropiate. În schimb, decorul arată deosebiri, de la piesă la piesă, tocmai în dispoziția numerică a zonelor ornamentale. Astfel, piesa Nr. 7 are 10 zone hașurate transversal, Nr. 8 are 11, iar Nr. 9 doar 8 zone de acest fel. Amintim că piesele par foarte probabil a proveni din aceeași formă de turnat și erau desigur destinate aceleiași comunități. Deci, cel puțin în cazul de la Vadul-Izei, nu poate fi acceptată o interpretare valorică a decorului.

În ceea ce privește însăși greutatea pieselor constatăm o concentrare a greutăților în jurul cifrelor de 60 g (respectiv valori între 6 și 7 Kd. t; 1 Kd. t [Kit] egiptean valorînd circa 9,1 g) și în jurul cifrelor 75—81 (respectiv 8—9 Kd. t). Brățărilor Nr. 1, 2 și 12 s-ar situa în jur de 100 g (deci circa 11 Kd. t).

Fără a nega eventualitatea unei funcții premonetare mai precise a brățărilor de bronz sau de aur, credem că este mai firesc să acceptăm în primul rînd funcția de podoabă, valoarea măsurîndu-se foarte probabil prin greutatea lor intrinsecă. Dimensiunile și greutatea pieselor trebuie să fi fost determinate de tipul de brățară confecționat cît și de măsura individului care o poartă.

Cît privește interpretarea depozitului însuși, ne alăturăm opiniei cercetătorilor ce înclină a vedea în foarte multe din aceste depozite acte votive de ofrandă, în cinstea vreunei divinități cu prilejul unor evenimente deosebite, fie din viața individului, fie a colectivității tribale. Totuși, din cauza lipsei de observații referitoare la dispoziția în pămînt a brățărilor găsite la Vadul-Izei, această ipoteză nu poate fi lămurită în cazul de față.

LE DÉPÔT DE BRACELETS EN BRONZE DE VADUL-IZEI

RÉSUMÉ

Le dépôt formé par 12 bracelets en bronze a été découvert fortuitement à 0,50 m de profondeur parmi des pierres d'andésite sur le versant d'une colline de la rive gauche de la vallée de l'Iza, sur le territoire du village de Vadul-Izei, englobé dans la ville de Sighetul Marmăției, département de Maramureș.

Les bracelets sont décorés d'incisions profondes. Les extrémités des pièces sont légèrement écartées à l'exception de la pièce N° 12 qui présente les bouts non coupés, ayant un décor d'incisions fines.

Les auteurs analysent la typologie des bracelets, en distinguant quatre types : 1, le type représenté par les bracelets N° 1—6 ; le type 2 par les exemplaires N° 7—9 ; le type 3 avec le N° 10 et le type 4 avec les pièces N° 11—12. Les trois premiers types apparaissant dans les dépôts de Uriu et de Dragomirești et dans les découvertes de l'horizon correspon-

nant : Uriu-Dragomirești. Ils sont caractéristiques à cet horizon où vient se situer le dépôt de Vadul-Izei. Les auteurs n'ont pas trouvé d'analogie accusées pour le type N° 4.

En conclusion on part de l'idée de A. Mozsolics concernant l'étude des poids des bracelets par rapport au Kit (Kd. t) égyptien. On constate que les bracelets N°s 7—9, bien qu'ayant à peu près le même poids et le même type de décor, varient cependant quant à la disposition numérique des motifs ornamentaux. Ce fait paraît plaider contre certaines significations de valeur locales des types d'ornements.

Les auteurs se rallient à l'opinion que le dépôt de Vadul-Izei ainsi que d'autres découvertes aux caractères similaires représentent des formes votives, encore que les circonstances fortuites de la découverte ne permettant pas des conclusions en ce sens.

LÉGENDE DE FIGURES

Fig. 1. — Lieu de la découverte (cerclé blanc sur la photographie) du dépôt de Vadul-Izei.

Fig. 2. — Dépôt de bracelets de Vadul-Izei pièces N°s 1—9.

Fig. 3. — Dépôt de bracelets de Vadul-Izei pièces N°s 10—12.

Fig. 4. — Dépôt de bracelets de Vadul-Izei.

